

Fig. 1. Stokkemarke. Ydre, set fra sydost. Aa. Rl. 1949

STOKKEMARKE KIRKE

LAALANDS SØNDER HERRED

Kirken siges i pavebreve at være viet til *S. Clemens*[1]. Når en senere tradition vil vide, at dens værnehelgen var S. Jørgen[2], skyldes dette formodentlig den S. Jørgenstavle, der indtil 1878 fandtes i kirken[3] (sml. s. 459). Kongen havde allerede før reformationen kaldsretten[4], hvilket sikkert stod i forbindelse med, at det hele sogn tilhørte kronen som et kongeligt birk, oprindelig vel et særligt len under den i 1300'rne nævnte curia Stokkemarke,[5] men i begyndelsen af 1500'rne administreret under Engelborg, blandt hvis lensmænd nævnes ridderen Albert Glob (sml. †glasmalerier). Kirken tilhørte kronen, indtil den 1687 blev overdraget Odensebispen[6]. Senere hørte den under Knuthenborg[7], fra hvilket gods den overgik til selveje 1912.

I kirken nævnes 1472 et *Jomfru Maria alter*[8].

I hvert fald i 15—1600'rne indtog kirken en særstilling som landskirke, hvor det laalandske præsteskabs arkiv blev opbevaret i en »Knubkiste«[9].

Til kirken knyttes forskellige *sagn.* En sten på Løjet mark skal være kastet efter den[10]. »Kejser Nikolaus« skal i S. Petersborg have ladet bygge en kirke med et tårn som Stokkemarkes, ligesom traditionen har fortalt, at der i sin tid var gemt vigtige dokumenter om kirken i tårnspiret[11].

Kirken ligger på fladt terræn syd for byen; den gamle vej til Tjennemarke går tæt vest om kirken. Kirkegården er stor og antagelig udvidet mod øst

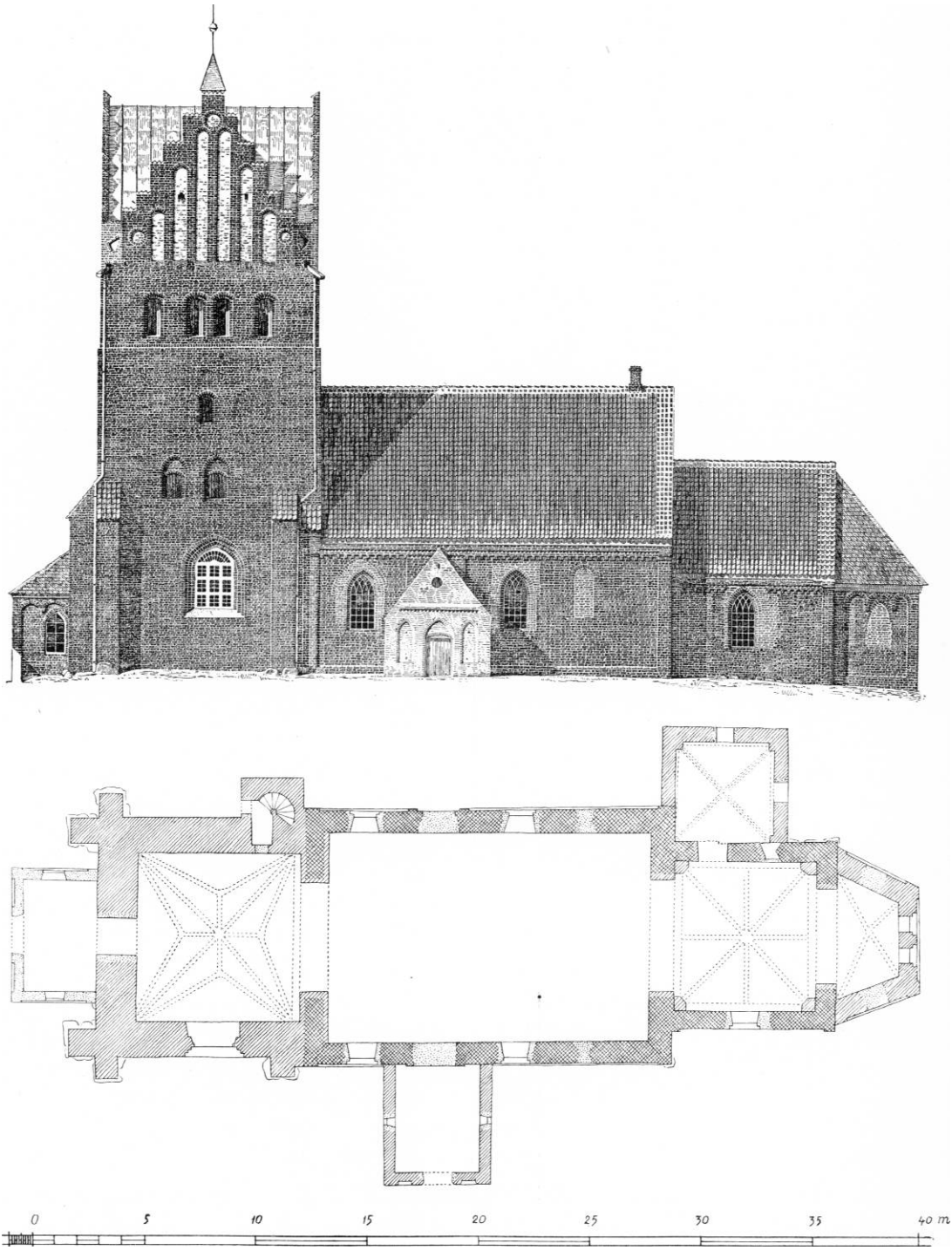

Fig. 2. Stokkemarke. Sydside og plan. 1:300.
Målt 1908 af Gerhardt Poulsen (opstalt) og Th. Henningsen (plan).

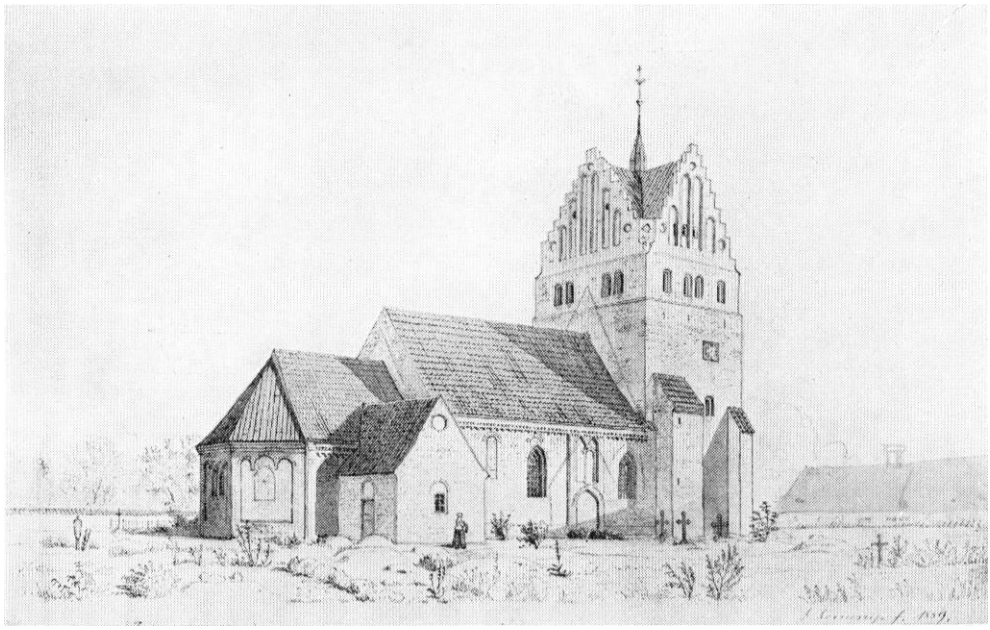

Fig. 3. Stokkemarke. Ydre, set fra nordost. Efter tegning af J. Kornerup 1859.

og nord. I øst løber den ud i en spids, hvor der skal findes færre knogler i jorden end i den øvrige del. Kirkegården hegnes mod syd af en stærkt repareret, men i hvert fald i den vestre del gammel mur af tegl og kamp og med en fladbuet låge ind til præstegårdshaven. I øst er muren sat af Flensborgsten på kamp, vist rester af et gammelt dige. Østmuren har en lille låge i søndre ende. Nordmuren, der tildels er ny, har ligeledes en lille låge. Også vestmuren er ny; den har to kørelåger og er fra begge sider bygget op mod det moderne våbenhus, der står helt ud til vejen.

Kirken består af senromansk kor og skib, gotisk apsis, sakristi på korets nordside, våbenhus på skibets sydside og vesttårn samt moderne våbenhus i vest, alt af røde munkesten. Skibets nordside har tidligere haft et våbenhus.

Koret danner det ældste bygningsafsnit; det er opført — med fortanding sat af til skibets østgavl — af korte, tykke sten, 25 x 12 x 9 cm i munkeforbandt med mange sorte bindere. Enkelte steder ses grov riffelhugning, som kan skyldes afhugning af hvidtekalk, men ikke iagttages på apsidens bløde sten. Koret har nu syld af små kampesten, men den oprindelige skråkantsokkel ses bag sakristiet. Østgavlen har tidligere haft en højere rejsning. Den er nu uden kam og næsten dækket af apsistaget. Bag dette ses gavltrekanten, der over rejsehøjde er bygget af munkesten af samme længde som undermurene, men 10 cm tykke. Gavlen har glittede rygfuger i overordentlig fin stand. Den er af hvidtede savskifter mellem løberskifter delt i tre ligebenede trekanter;

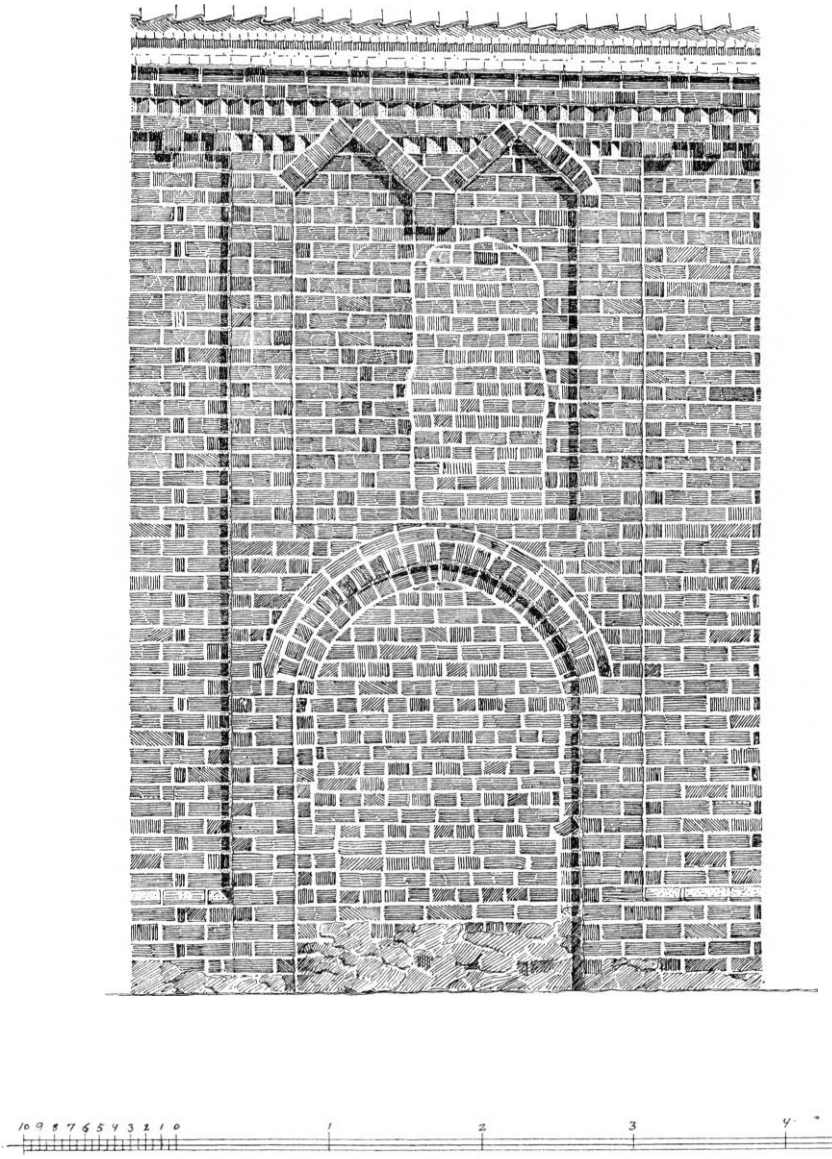

Fig. 4. Stokkemarke. Nordportal. 1:50. Målt af Th. Henningsen 1908 (s. 453).

de midterste ben mangler fire skifter i at nå ned på »bjælken«. I toppen sidder et hvidtet blændingskors. Gennem gavlen, der er bygget som fuld mur, er med en spidshammer hugget en spidsbuet åbning mellem korets og apsidens lofter. Gavlen har svære sætningsrevner, antagelig opstået ved apsisbuens indhugning, der må have svækket den betydeligt.

Korets langmure har hjørnelisener med gavlkonsoller af to afrundede skifter. Gesimsen består af afrundede rulskiftetænder under et savskifte; en skråt-

stillet sugfjæl står ned på en synlig murlægte af eg. I sydsiden er der spor af et par tvillingvinduer, i nordsiden ses på sakristiloftet et 196 cm bredt fremspring for en præstedør, der afsluttes med en skråkant to skifter under gesimsen, hvis felter mellem tænderne samt savskifte har været hvidtet. Øst for fremspringet sidder et romansk vindue af sædvanlig form, som i gotisk tid er udhugget i vestre fals til 94 cm's bredde (for at give lys til altertavlen?). Vinduet er moderne tilmuret i inderflugten. Skibets østgavl har i gesimshøjde et kort stykke savskifte og i toppen en rest af et blændingskors, der er blevet ødelagt, da tagrejsningen blev sænket. 1816 omtales alle fire vindskeder på den egentlige kirke (syn). Det gamle spor af kortaget synes at vise en tilmuret rille for tagbrædder, og øverst, at der har været huller for rygås og tagkøl. Skibets langmure er bygget af 26—27 x 12 x 10 cm sten, der ligesom korets viser grov riffelhugning. Skibet har hjørnelisener, der ikke går om på gavlene, og to skifter ganske svagt fremspringende gavlkonsoller. En skråkantsokkel løber af på lisenerne. Gesimsen er som korets, dog er sugfjælen erstattet af to fremspring af moderne murværk.

Den rundbuede, tilmurede sydportal står i et fremspring, der går til gesimsen, men kun er smykket af et savskifte øverst oppe i flugt med gesimsens tænder. Begge sider har spor af tre romanske vinduer med krumt løberskifte over stikket. Nordportalen er tilmuret (fig. 4). Den står i et fremspring, der går helt op i gesimsen. Portalens runde buer er muret af skiftevis røde og sorte sten ligesom spærstikkene i tvillingblændingen over portalen. Blændingernes mellempille er borthugget ved åbningen af en senere igen tilmuret dør til et pulpitur. Trappen til denne dør omtales 1803 (syn).

Vestgavlen har haft en gavlkam, hvoraf en rest endnu ses på sydsiden. Gavltrekanten er bevaret næsten til toppen (fig. 5). Den velbevarede fugning langs taglinierne kan tyde på, at gavlen har haft vindskeder. Øverst sidder et hvidtet blændingskors, hvor de manglende nedhæng på korsarmene har været markeret ved hvidtning på murfladen. Også savskifterne i gavlen, hvoraf det nederste ligger lidt under rejsehøjde, har været hvidtede. Skibets loftsrum har været belyst gennem et almindeligt romansk vindue med lysningssten. Stenene i både indre og ydre false har fin sildebensrifling, som har været skjult af pudsen, der dækker bueundersiden og falsene.

Det indre (fig. 6) har ingen romanske detailler bevaret udover, at korets overmure er pudsede og over pudslinien har huller til skråkonsoller af Gloslundetype (sml. s. 356).

Ændringer og tilføjelser. Apsis kan, som den fortrinlige bevaringstilstand af fugerne på korets østgavl viser, ikke være meget yngre end koret. I højalteret er fundet et *relikviegemme (se s. 458), der er skænket af biskop Gisike (1286—1300), måske ved alterets genindvielse efter apsidens opførelse; mulig-

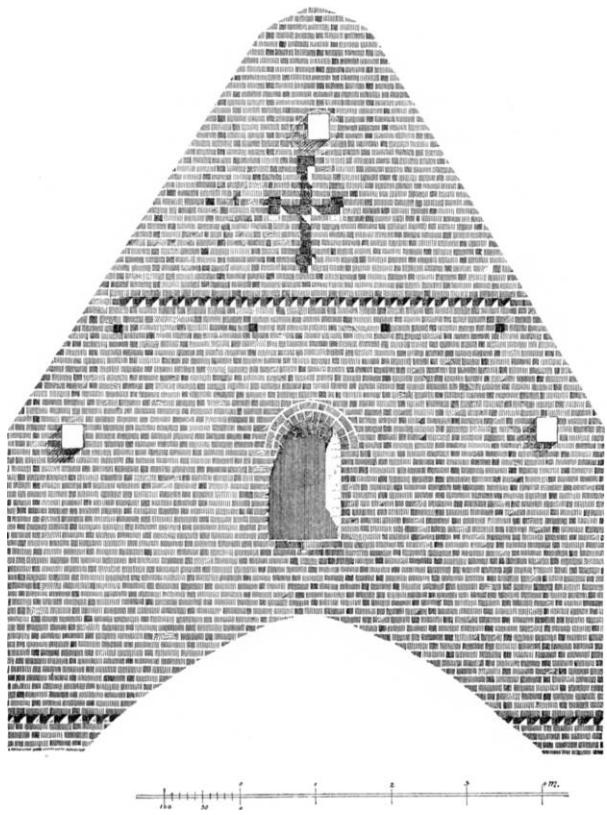

Fig. 5. Stokkemarke. Skibets vestgavl. 1:100. Målt af Gerhardt Poulsen 1908.

vis har vi da her et vigtigt kronologisk holdepunkt (se kunsthistorisk oversigt). Apsis har tresidet form med hjørnepilastre og er opført af store, røde munkesten i munkeforbandt. Skråkantsoklen er så bred, at stenene måtte lægges på fladen. I midtfaget sidder to falsede, spidsbuede vinduer med moderne glasmalerier (se s. 457). I sidefagene sidder et lignende vindue i tilmuret stand. Gesimsen har en stor frise af halvstens buer, i midtfaget fire, hvoraf de to midterste er de største og svagt spidse. Deres midtkonsol består af tre bindere, hvoraf den midterste har et ansigt indgravet i stenen. Sidekonsollerne dannes af affasede bindere. Sidefagene har hver tre buer med konsoller af tre bindere, hvoraf den underste har affaset, tildels svejfet underside. Over buefrisen har gesimsen tre pudsede udkragninger, hvis alder ikke kendes. Apsiden åbner sig mod koret med en spids bue og har samtidigt krydshvælv uden overribber. Vægbuer mangler, også mod korgavlen.

Sakristiet på korets nordside er bygget af røde munkesten i munkeforbandt, men stenene er meget forskellige, forneden og i gavlen findes sten, der måler 28—29½ cm i længden og 8 cm i tykkelsen, men tykke, korte, sortbrændte

sten findes rigeligt i midtpartiet. Sakristiet har ingen syld eller sokkel, i nord og øst sidder spidsbuede vinduer, hvoraf det sidste er moderne omdannet til dør. Sidemurene har sugfjæl, men ingen gesims. Den glatte gavl har en cirkelblænding i toppen. Indvendig er rummet dækket af et krydshvælv med profilerede ribber uden overribber, ganske lave hjørnepiller, skjoldbuer, undtagen mod koret, hvor der er en forhugning og afretning af den gamle murs præstedørsfremspring.

Våbenhuset (fig. 2) på sydsiden er af stærkt lappet munkestensmurværk i munkeforbandt. Sidemurene har hverken gesims eller sugfjæl og er måske gjort lavere. De har hver en omdannet glug. Den omdannede dør har en faset spidsbue og en tilsvarende blænding på hver side. Gavltrekanten er af helstens mur og har en cirkelglug; den virker udvendig, som om den er omsat, men viser på indersiden munkeforbandt af gule og flammede sten og gotisk fugning. Rummet har pudset loft og cementgulv og anvendes nu som ligkapel.

Vesttårnet er usædvanlig svært og stort og bygget i omtrent samme bredde som skibet af store, udmærkede, røde og sorte munkesten i munkeforbandt med velbevaret, gotisk fugning. Samtidigt trappehus og støttepiller — med moderne bryn — på svær syld. Sydsiden har et meget stort, mangefalset, spidsbuet vindue med afvekslende sorte og røde sten i buen. Et lignende vindue har siddet mod vest. Tårnrummet har spids tårnbue og et stjernehvælv, hvis ribber løber af i hjørnerne. Det har vægbue i øst og ingen overribber. Trappehuset har gesims af to udkragninger og et savskifte. Indgangen er oprindelig fra tårnrummet gennem en lille, fladbuet dør, men er nu groft hugget udefra. Trappen er usædvanlig bred og bekvem med rund spindel og tøndehvælvet loft. Den udmunder i første mellemstokværk og går derfra videre i tårnets murtykkelse med glat loft af spærform. Første mellemstokværk har i syd og vest to fladbuede glugger i spidsbuede spejl, nordsiden har kun en enkelt, fladbuet, falset glug. En lignende sidder i hver side i andet mellemstokværk, den nordre er gemt bag urskiven. I østsiden er spændt en stor aflastningsbue over skibets gamle vestgavl. Under klokkestokværket er udvendig på muren på alle fire sider et tilbagespring. Stokværket har til alle sider fire fladbuede, falsede glamhuller, der indvendig sidder i et fælles, fladbuet spejl. Tårnet har et krydstag med fire høje, kamtakkede gavle med højblændinger og cirkelblændinger, der tidligere har stået hvidtede (se opmåling fig. 2). Hjørnerne mellem de nederste kamtakker er udfyldt med et vist senere indsat murstykke med en skjoldblænding over en udløbsåbning. I krydset mellem tagrygningerne sidder et lille spir med en ny fløjstang med en stor kugle af kobber. 1827 sås kuglen på spiret hængende i to dele (syn). Tømmerkonstruktionen viser, at spiret tidligere har været betydelig større. 1699 var tårnet tækket med bly (rgsk.).

Fig. 6. Stokkemarke. Indre, set med ost. Aa.RI.1949

I *det indre* er korbuen udvidet spidsbuet samtidig med, at der i koret er indbygget et gotisk, seksdelt hvælv på lave, affasede hjørnepiller med helstens vægbuer. Ingen overribber. I sengotisk tid er skibets vestligste vinduer omdannet til store, spidsbuede, falsede vinduer, der atter er blevet erstattet af de mindre, moderne. Når det i 1816 (syn) meddeles, at »nye vinduer har i vestre gavl afløst de gamle i 1815«, er det dog muligvis disse vinduer, det drejer sig om.

Kirken var i gammel tid blytækt, men i 1781 blev i henhold til kgl. resolution[12] blyet på nordre side af kirken taget af, og taget ligesom på den søndre side belagt med tagsten. Blyet skulle omstøbes, og koret og tårnet tækkes dermed. I 1830 har kirkens tag »så godt som været afbrudt«, hvorved kirkens indre led meget af regn (syn).

†*Nordre våbenhus* giver sig nu kun tilkende ved et svagt tagspor på muren ved skibets nordportal. Det har haft dobbeltfalset, fladbuet dør og glat gavl[18]. I 1699 fik det nyt loft (rgsk.). Muligvis er materialer derfra anvendt til det *vestre våbenhus,* der i ny tid er bygget af gamle munkesten og har medført, at tårnrummets store vestvindue blev ødelagt.

Tagværkerne er overalt moderne undtagen over sakristiet, hvor spærene er af gammel eg med dobbelte murlægter og har spærstivere med svalehale

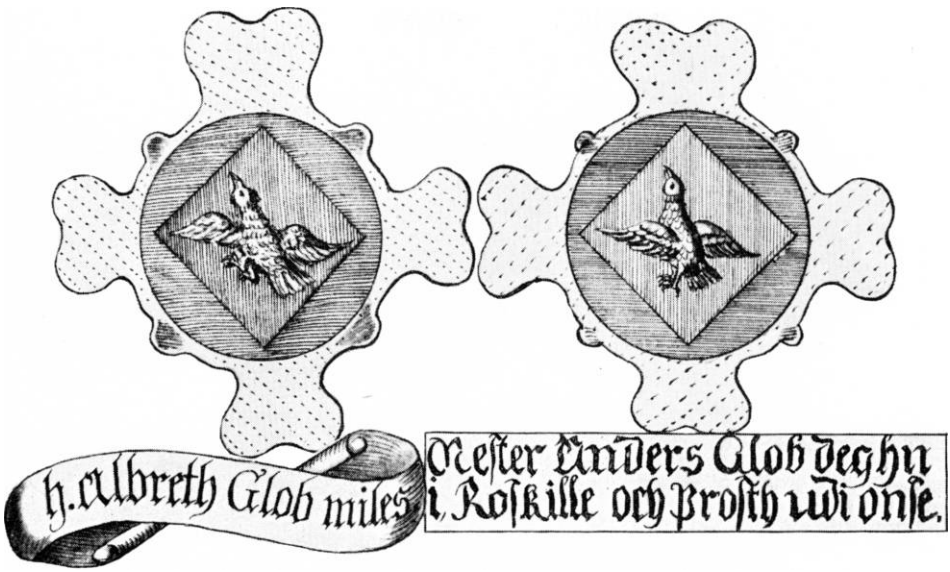

Fig. 7. Stokkemarke. †Glasmalerier. Efter Resen (s. 457).

og hanebånd. Tårntaget er omsat af gammel eg og fyr. Apsis og vestre våbenhus har skifertag, tårnet kobber. De øvrige tage er dækket med vingetegl.

Kirken har tidligere været kalket udvendig, 1814 skulle tårnets sondre og vestre side anstryges med rødlig farve (syn). Nu står kirken med blank mur undtagen på søndre våbenhus, der er rødkalket. Indvendig er kirkerummet glatpudset, skibet har gipset loft og hulkehlsgesims. Kirken har gulv af gule lerfliser, i sakristiet ligger dog bræddegulv over en fyrkælder.

GLASMALERIER

Resen[13] afbilder (fig. 7) to firpaslignende rammer, der i et rundt felt har Globs våben. Under det ene »h. Albreth Glob miles«, under det andet »Mester Anders Glob deghn i Roskille och prosth udi Onse«. Vinduerne omtales endnu 1833 sammen med andre som ikke mere eksisterende[14]. Disse andre viste paven, Maria med barnet, Kristus, der lægges i graven, Knud den Hellige, Oluf den Hellige, S. Jørgen og en katolsk bisp. Samtidig nævnes: I koret Knud Urnes og Margrethe Grubbes våben fra 1519, hvilket muligvis også har været glasmalerier. I apsidens østvinduer er 1937 indsat glasmalerier af J. Th. Skovgaard.

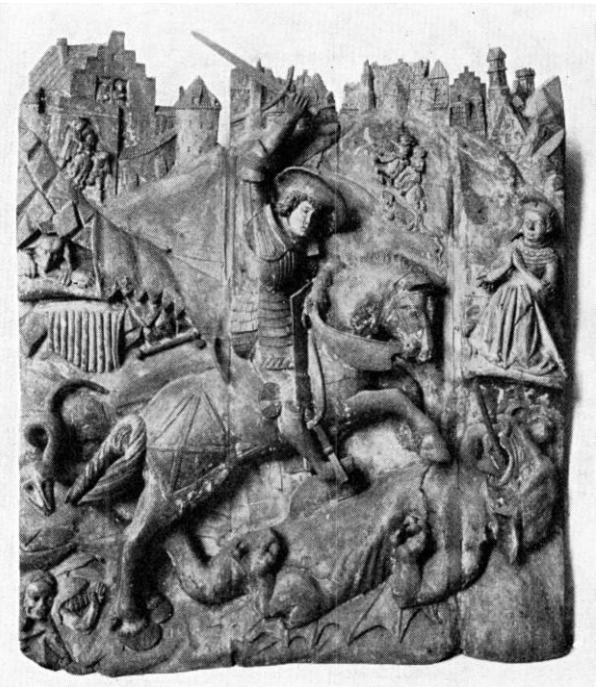

Fig. 8. Stokkemarke. *S. Jørgen og dragen (s. 459).

INVENTAR

Alterbordet består af glat fyrretræs panel. Det oprindelige murede bord er formodentlig blevet nedbrudt 1835 (srnl. ndf.).

**Relikviegemme* fra slutningen af 1200'rne, en lille blykapsel med benstumper indsvøbt i rødt silketøj og rester af en pergamentstrimmel, der har båret helgenens navn. På kapselens ene side er indristet runerne: »æpiscopus gisiko«[15], hvoraf fremgår, at Odensebispen Gisike (1286—1300) har skænket relikvierne og formodentlig (gen)indviet alteret. Fundet i alterbordet ved restaurering 1835. Nu i Nationalmuseet.

†*Alterklæder*. 1) Af rødt fløjl, skænket af sognepræsten 1677 (rgsk.). 2) Af sort fløjl, nævnt som gammelt 1697 (rgsk.).

Som *alterprydelse* tjener en moderne predella med malede bibelsprog og et kun 80 cm højt, sengotisk *krucifiks* fra slutningen af 1400'rne, som oprindelig har hængt i korbuen[16]. Kristus har snoet tornekrone, lokket hår og skæg; kun ribbenenes nedre ender er markerede. Armene er næsten vandrette, lændeklædet smalt, folderigt, med midt- og sidesnip, skinnebenene skarpkantede og fødderne krydsede. Korstræet er nyt, og der er ingen spor af den ældre staffering, som fjernedes fra figuren 1937.

Tre af denne alterprydelses forgængere er helt eller delvis bevarede, de to endnu i kirken:

1) Fra en *sengotisk* †*fløjaltertavle,* o. 1500, hidrører et stort *relief af S. Jørgen og dragen (fig. 8), 106 x ca. 92 cm[17]. Hest og rytter ses i profil, S.Jørgen med ansigtet drejet let udad. Han svinger sit sværd stående i stigbøjlerne, mens hesten går frem i et spring over dragen, som ligger på ryggen med heltens knækkede lanse i gabet. Yderst til højre knæler prinsessen, og i den modsatte side føres hun ud til dragen af to krigsfolk, mens kongen og dronningen ser til fra slottets vindue. I baggrundens høje bakker rider den sejrrige S. Jørgen med prinsessen bag på sin hest op mod en muromkranset by, hvis urolige silhouet danner relieffets øvre afslutning. Af alterskabet, som har dannet ramme om fremstillingen, er intet bevaret, men det skal, ifølge pastor Galschiøt, have været forsynet med fløje, hvorpå de 12 apostle var anbragt. Høyen nævner også fløjenes ødelagte malerier[18]. En del af den oprindelige staffering er bevaret; rustningen er gylden, hesten rødbrun, græsset grønt og dragen malet med lazurfarver. Relieffet skænket 1878 til Nationalmuseet.

2) Fra en barokaltertavle, der i 1600'rnes slutning har afløst den katolske tavle, stammer et maleri af nadveren, 246 x 196 cm, i samtidig bølgelisteramme. I forgrunden to store silhouetagtige figurer, mens de øvrige apostle, som trænges for enderne og bag bordet om Kristus, har dragter i klare, stærke farver. Ansigterne er meget varierede og baggrunden gråsort med søjle og draperi. Maleriet er rimeligvis opsat i 1690'erne, idet Abraham snedker 1692 gør et overslag over altertavlen, som betaltes 1698 og stafferedes år 1700 (rgsk.). Indtil 1878 og fra 1926—38 tjente maleriet som altertavle, men hænger nu på skibets nordvæg[16].

3) En afstøbning af Thorvaldsens Kristus fra 1878, købt af grev Knuth, men fjernet fra alteret igen 1926[16]. Nu i sakristiet.

Altersølv. Kalk fra 1724, 21 cm høj. Sekssidet fod med tunget fodplade og vulst, sekskantet skaft med flad, tvedelt, riflet knop og bæger med udsvajet rand. Københavns bymærke og mestermærke for Niels Johnsen (Bøje 304). *Diske.* 1) Samtidig med kalken. Opadbøjet rand med cirkelkors. 2) Fra 1858 med grev Eggert Knuths kronede spejlmogram på den bladprydede rand. *Oblatæske* fra o. 1700, cylinderformet med krans af blade stående op fra fodpladen. Låg med lille, riflet kant, som går lidt ned over æskens sider og bred, skråriflet vulst samt i midten roset i gennembrudt arbejde af sølvtråd. Muligvis identisk med en sølvæske på 13 lod, som »Kirstine hr. Matthias Atches« skænkede kirken 1696 (rgsk.), men som ganske vist skal være blevet stjålet 1720[19].

†*Kalk* og *disk,* forgyldt, skænket 1664 af Christen Hendrichsen, omgjort 1698 (rgsk.). †*Vinkande,* af sølv, fra 1670 på 43½ lod (rgsk.), stjålet 1720[19].

Sygekalk fra 1616, 11,5 cm høj, forgyldt. Sekstunget fodplade med riflet

G.K.K.1946
Fig. 9. Stokkemarke. Alterstage (s. 460).

G.K. K. 1946
Fig. 10. Stokkemarke. Dåbsfad (s. 461).

kant under flad vulst, standkant med rudemønster og fod med graverede linier langs tungerne. Sekskantet skaft med profilringe øverst og nederst samt over og under den flade knop, der har to rækker drevne blade og i de rudeformede felter mellem tungerne: »Ihesus« med versaler. Lille bæger med stejle sider. På foden to graverede våben, muligvis for Lave Beck til Havrelykke († 1607) og Agate Grubbe († 1623) samt årstallet og initialerne KB. Københavns bymærke og mestermærke for Mads Claussøn (Bøje 137). Samtidig forgyldt *disk.*

†*Sygekalk* og †*disk,* af sølv, samt †*vinflaske* af tin skænket 1664 af Christen Hendrichsen (rgsk.).

†*Tinflaske,* nævnt 1697 (rgsk.).

Alterstager (fig. 9), sengotiske, 27 cm høje, på tre ben; svarende til Græshave alterstager (s. 369). Løs lysetorn.

†*Alterbog,* anskaffet 1698 for 9 dir. 3 mrk. 12 sk.; bindet betrukket med sort fløjl og beslået med sølvspænder og hjørnebånd i sølvfiligran. På begge sider af bindet en sølvplade siret med løvværk i filigran. Bogen blev stjålet 1720[19].

Korbuekrucifiks, se altertavlen s. 458.

†*Røgelsekar,* nævnt 1697 (rgsk.).

†*Messehagler.* 1697 nævnes to fløjlsmessehagler, en grøn og en sortblomstret gul (rgsk.).

†*Brudekrone* af forgyldt sølv, »fordum brugt til brude« (inventarium 1697).

†*Knæfaldsskranke,* ifølge rgsk. udført 1698 sammen med †korgitter.

Døbefont fra 1840 (syn), udført i nygotisk stil af malet kunstsandsten.

†*Døbefont,* nævnt 1814, »bør have en bredere fod« (syn).

†*Fontegitter,* nævnt 1682, da det bestemtes, at †korgitteret skulle laves af »de forige traller, som var om fonten«[20].

Dåbsfad (fig. 10) af nederlandsk arbejde fra o. 1650, 38,5 cm i tvm. I bunden S. Jørgen og dragen i drevet arbejde omgivet af bort af versaler og derom indstemplede blade. 1697 omtales et messingfad til fonten, skænket af sognepræsten Hans Clausen (Cassel), rimeligvis identisk med ovennævnte (rgsk.).

†*Korgitter*. 1698 afdeles koret med tralleværk (rgsk.), således at †præste- og †degnestol kan være indenfor tralværket, som skal laves af †fontegitteret, og helst således, at der bliver en gang om alteret[20]. 1845 kræves den hele opsats mellem kirke og kor, der så at sige skjuler alteret, borttaget (syn).

O. N.1946

Fig. 11. Stokkemarke. Prædikestol (s. 461).

Prædikestol (fig. 11) i renaissance og udført af samme mester som Købelev prædikestol fra 1593 og Horslunde (Laalands nørre herred). I stolens fire storfelter er der muslingeskalnicher med evangeliststatuetter indrammede af pålagte brædder med beslagværksprydede arkader, som har kontursvungne pilastre og tungekantet bueslag, hvori evangelistnavnene er skårne med reliefversaler. Under arkaderne er der små smalfelter indrammede af profillister og med versalindskriften: »Non addetis / ad verbum qvo / d loqvor nec / auferetis« (»I skal ikke lægge til eller trække fra i den text, jeg forkynder«). På hjørnerne står kvindelige hermer med vinkelbøjede, joniske kapitæler. De to yderste mangler deres attributter, mens de midterste forestiller Troen og Retfærdigheden. De er nøgne, men står mod et draperi, som fortsætter ned om skafterne, der iøvrigt er pyntede med frugtklaser. Postamentet har forkrøbbet gesims af små konsoller og felterne samt de vinkelbøjede fremspring indrammes af profillister. Frisen er gennemløbende, og kronlisten har tandsnit og æggestav under den fornyede håndliste. Stolen hviler på fem store s-bøjler med ædelstensgruber, hvoraf de tre ender i englehoveder med vinkelbøjede volutkapitæler. Nyere bærestolpe og opgang.

Stafferingens stærke farver stammer fra 1937, ved hvilken lejlighed de gamle indskrifter blev afdækkede og genfremstillede. I frisen Esaias 55, 6 på latin med versaler og i postamentfelterne Matth. 6, 33, Mark. 1, 15, Luk. 16, 17 og Johs. 12, 36 på dansk med fraktur.

Stolestaderne er nyere. Af et †*stolestade* er bevaret et 56 cm langt *brædt

Fig. 12. Stokkemarke. Lysekrone 1695 (s. 463). O.N. 1946

med udskåret bomærkeskjold og navnet Christen Jørgensøn. I stiftsmuseet, Maribo.

†*Præstestol.* 1682 skulle der indrettes en stol til præsten på højre side alteret, og om han ønskede det et skillerum[20]; 1827 bortskaffedes »skriftestolen«, som stod i koret (syn).

†*Degnestol* stod 1682 på den plads, som var udset til præstestolen og flyttedes derfor over på den anden side alteret[20].

†*Brudestol,* nævnt 1697 som gammel og ubrugelig (rgsk.).

†*Kiste,* nævnt 1575 og oftere, en såkaldet knubkiste [d. v. s. gjort af een træstamme] af velbeslået eg (sml. indledningen s. 449)[21].

†*Pulpiturer.* 1682 omtales det ny galleri og 1719 det »vide« og det store lægter, som begge må repareres (syn). 1814 nævnes trappen i nordre våbenhus op til lægteret og døren fra våbenhusets loft til det mellemste lægter (syn).

†*Orgel,* nævnt første gang 1669[21] og angives 1697 at have fem stemmer (rgsk.). 1682 stod det på alterets venstre side nedenfor degnestolen[20], men er rimeligvis forsvundet i løbet af 1700'rne, idet der 1788 klages over, at man ikke længere har orgelværk som før[22].

Klingpunge. To ens klingpunge fra 1768, af brunt fløjl med skindfoer og stumper af sorte, drejede skafter. Af bjælderne har den mindste en lille graveret blomst omkring ringen. Den synes noget ældre end 1768 og stammer rimeligvis fra en af de to †klingpunge, som anskaffedes 1699 for 11 dlr. (rgsk.). Den anden og største har indskriften: »Gud til ære givet til Stockemarke Kircke af E. H. S. og M. A. D. 1768« med graveret skriveskrift. Opbevares i skolen.

Maleri fra 1881 af sognepræst Christian Ludvig Galschiøt, malet af J. Roed til præstens 60 års jubilæum[23].

†*Mindetavle* fra 1742, opsat over Christen Nielsen, forhen boende i »Løyets Gaarder«, som 1742 gav 100 dlr. til kirken[24].

Lysekrone (fig. 12) i bruskbarok fra 1695, et ualmindelig smukt og kraftigt arbejde. Stang i tre led, nederst stor hængekugle med bruskværks knopper og krans af akantusblade, ægformet midtled ligeledes med akantusblade og øverst lille kugleled med flakt ørn. Seks svære, S-svungne lysearme med bruskværk løbende ud i englefigurer, som holder de muslingeformede lyseskåle. Mellem stangens to øverste led en krans af seks prydbøjler i form af engle med krop af bruskværk, svarende til seks mindre bruskbøj ler mellem lysearmene. På hængekuglen indridset versalindskrift: »Gifven til Stokemarke kirke af sogne(præst) h(r) Mathias Carst(ensen) Atche og hans k(ære) hust(ru) Kirstine Margrethe H(ansdatter) Halsen. Gud alene æren og takken. Anno 1695«. Samtidig ophængning med fem led. I koret.

†*Lysekrone* anskaffet 1698 for 24 dlr. (rgsk.).

Sejerværk, vistnok fra 1692, da urmageren efter akkord fik 70 dlr. for et sejerværk (rgsk.), men ombygget af Carl Petersen, København. 1699 blev der gjort en stor forgyldt †solskive i Odense, og en urmager fra Odense reparerede værket for 54 dlr. og indrettede det til at vise inden og udenpå tårnet (rgsk.). Slagværket står i forbindelse med klokke nr. 1.

Klokker. 1) Fra 1400'rne, skriftløs med profiler om halsen og over slagringen, i forbindelse med urværket. Tvm. 108 cm. (Ikke hos Uldall).

2) 1554, støbt af Karsten Middeldorp, Lybæk. Plattysk versalindskrift under en fin akantusbolgeranke: »Ano 1554 hebben de karckswarn [kirkeværgerne] to Stockemarck Hans Jepsen, Rasmes Mickeisen, Nels Brun, Hans Smit dusse klocke to Lubick bi Karsten Middeldorp laten geten«. Hankene er prydet med skæggede mandshoveder. Tvm. 92 cm.

3) 1596, med versalindskrifter. Foroven under stiliseret blomsterbort: »Welb(yrdig) Knud Wrne mett fru Maerite hafver giort forskud thill thenne

Pacht & Crone fot.

Fig. 13. Stokkemarke. Epitafium over sognepræst Hans Pedersen Halsen † 1691 (s. 464).

klocke 50 daler. Gud vere deris løn, der h(r) Matz Brun vor sonprest«. På den ved svejsning 1936 ødelagte slagring stod: »Rasmus Hanss[en] degn oc Hans Kiølle kirkewerge. Anno 1596. Dum trahor audite voco vos« (»hører, når jeg trækkes, jeg kalder eder«)[25]. Tvm. 79 cm.

†*Klokker.* 1—2) Den ene på halvandet skippund, seks lispund, (288 kg), den anden på halvandet skippund (240 kg), afleverede ved klokkeskatten 1528. 3) Nævnt 1697 (rgsk.).

Gammel *klokkestol* af eg til tre klokker.

GRAVMINDER

Epitafium (fig. 13) fra o. 1680 over sognepræst Hans Pedersen Halsen med hustru Barbara Olufsdatter og syv børn. Ovalt maleri på lærred, 235 x 200 cm. Ægteparret står i midten halvt vendt mod hinanden, og børnene er ordnet i en halvkreds, de forreste knælende foran forældrene. Ansigtstyperne er ret varierede, og den mindste pige angives som død ved krans om håret. Mørk, gullig baggrund med stort, blåt draperi heftet op i den ene side. Samtidig bred ramme med bølgelister. På skibets sydvæg[26].

Gravsten. 1) O.1610. Sognepræst Mads Brun (Matthias Brunonius), født i København under belejringen 1534, ordineret 1557, død 1 6 □ ,og hustru Maren (Marina), datter af hr. Johannes (pastor Hans Simonsen)[27] i Fuglse, født 1549, død 1 6 □ .Gråspættet kalksten, 198x 133 cm. Latinsk indskrift med reliefversaler. Øverst på stenen Kristus med verdenskuglen i rektangulært felt afsluttet foroven af knækket, profileret bueslag. Nederst symmetrisk skjoldfelt med initialerne M B to gange. I sakristiet.

E. Skov 1949

Fig. 14. Stokkemarke. Gravsten over sognepræst Hans Mule †1626 og hustru (s. 465).

2) (fig. 14). O. 1626. Figursten over Hans Frederiksen Mule (Johannes Friderici Mulenus), sognepræst i Stokkemarke, død 1626 og hustru Margreta, datter af hr. Mads Brun (se nr. 1). Grå kalksten, 168 x 107 cm, med latinsk gravskrift i fordybede versaler langs stenens rand. I det forsænkede midtfelt står de afdøde i strengt frontalt relief. Han har en bog i hånden og er iført ornat, trekvartlang vid kjole med ærmer, som er rynket til skuldersømmen, og pibekrave; hun har tindingbuklet hovedlin, kjole med stramt liv og trekvartlangt slag. Mellem figurerne vinget englehoved. Rimeligvis samme værksted som gravsten nr. 15, 16 og 17 i Maribo domkirke (s. 75 f.), men udførelsen simplere. Indmuret i våbenhuset.

3) O. 1640. Rødgrå kalksten, 176x98 cm, med sekundær indskrift. På stenens øvre halvdel en stor oval medaillon med konkav bund og et yderst naivt relief af Kristi fødsel. Under medaillonen, som holdes af to engle stående på englehovedkonsoller, er indskrifttavlen med spor af den oprindelige gravskrift, der har været med reliefversaler ligesom den endnu bevarede religiøse randskrift. Tavlen flankeres af bruskværk. I hjørnerne cirkelslag med evangelisterne. Mellem disse foroven et englehoved og forneden to bruskværks kartoucheskjolde, nu uden mærker. O. 1796 er den oprindelige gravskrift udslebet og erstattet af en ny, ligeledes med reliefversaler over Jørgen Bølle, Jacob Bølles søn, født 12. sept. 1781, død på Knuttenlund 27. juli 1796. Navnet gentages på det ene kartoucheskjold. Fra samme værksted som gravsten nr. 35 i Maribo (s. 80) fra o. 1642. Indmuret i våbenhuset.

4) O. 1664. Hans Clausøn Cassel, sognepræst i Stockemarcke i 14 år, død 40 år gammel, 6. febr. 1664. Første gang gift med Anne, Jørgen Sadolins datter, siden med Cissel Madt[s]datter Lercke, som har bekostet stenen. Rød kalksten, 168,5 x 108 cm. Indskrift med fordybede versaler. I hjørnerne cirkelslag med evangelistsymbolerne, mellem de øverste initialerne HHCK i cirkelramme og mellem de nederste et svagt forsænket felt med dødninge-hoved og -ben over timeglas. Langs randen en fordybet rammelinie. Indmuret i våbenhuset.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1692—1704 (kirkeinspektionsarkivet, LA). -— Synsprotokoller 1803—61 (stiftsøvrighedsarkivet, LA). — Udskrift af biskop Blochs visitatsbog 1786—1803 (stiftsøvrighedsarkivet, LA). — Dokumenter og Breve for Herrederne 1464—1762 div. år; Dokumenter og Breve for hele Stiftet 1579—-1762 div. år (stiftsøvrighedsarkivet, LA). — Museumsindberetninger af J. Magnus-Petersen 1877, M. Clemmensen 1915, H. Munk 1938 (staffering af prædikestol), O. Norn og Gertrud Kobke Knudsen 1946, Aa. Roussell 1949.

S. Abildgaard: Notesbog I. 1754. S. 71 ff. (NM). — N. L. Høyen: Notesbog VII. 1830. S. 43 ff. (NM). — J.Kornerup: Notesbog XII. 1859. S. 2 (NM). — M.Clemmensen: Notesbog III. 1914—15. S. 73 ff. (NM). — Holms samling (LA).

[1] 22. sept. 1396. Acta Pontiflcum Danica, nr. 883. [2] Ny kgl. Saml. fol. 368 b; J. Friis: Laaland-Falster I, 207. [3] Den hidtil almindelige antagelse, at denne tavle skulle stamme fra »S. Jørgens hospital i Bregerup« holder næppe stik, da denne stiftelse, som det nedenfor vil blive påvist, må søges i Krønge sogn (Fuglse hrd.). [4] Suhm: Saml. II, 2, s. 63. [5] Diplomatarium Danicum, 2. R. X, nr. 360. [6] Haugner: Maribo og Fejø Birker, s. 20. [7] Fortegnelse over kirkeejere 1809 (RA). [8] Afskrift af skøde 1472 (LA). [9] Kirkehist. Saml. 3. R, VI, 407, 429, 432; Thott 730, fol. 481. Se også Nyt historisk Tidsskrift V, 137. [10] Optegnelse i dansk folkemindesamling. [11] J. Friis: Laaland-Falster I, 207. [12] Bispearkivet nr. 903, Holms saml. (LA). [13] Uldall 186, 2° V, 341. [14] Larsen: Laaland Falster I, 206. [15] Danmarks Runeindskrifter sp. 260 f. [16] Haugner, s. 15. [17] Inv. nr. D 1267 i NM. Sml. endvidere note 3. [18] Høyen: Notesbog VII, 44. [19] Haugner, s. 16. [20] Dokumenter og Breve for Herrederne, 1682. [21] Haugner, s. 15; sml. note 9. [22] Holms saml. (LA). [23] Danske malede Portrætter IX, 225. [24] Hofman: Fundationer VI, 146. [25] Afskrift i præstegårdens arkiv; her står dog cum i stedet for dum. [26] Danske malede Portrætter IX, 224 f. [27] S. V. Wiberg: Bidrag til dansk Præstehistorie I, 405; III, 195.

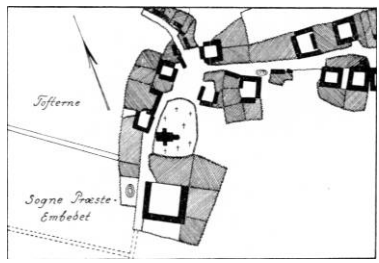

Fig. 15. Stokkemarke 1809.